

The Squid and the Whale

Berkmans är en akademikerfamilj från New York. När föräldrarna Bernard och Joan efter ett långt knackigt äktenskap ska skiljas hamnar barnen Walt och Frank i kläm. *The Squid and the Whale* är ett svart humoristiskt familjedrama som både berör och överraskar.

Rekommenderad från åk 9

EN FILMHANDLEDNING AV
CLAS ÖSTERHOLM

Handling

Året är 1986. Familjen Berkman bor i Brooklyn, New York. Pappa Bernard är en känd författare som undervisar i litteratur på ett universitet efter att karriären börjat dala. Mamma Joans författarkarriär har däremot tagit fart och hon ska få en novell publicerad i den ansedda tidskriften *The New Yorker*. Bernard och Joan har två söner, 12-åriga Frank och 16-åriga Walt.

Filmen inleds med att familjen spelar tennis – en dubbelmatch där Bernard och Walt möter Joan och Frank. Matchen

slutar med att Joan frustrerad lämnar planen efter Bernards alltför aggressiva spel.

På väg till skolan dagen därpå pratar Walt och Frank om vem av deras föräldrar som är den "riktige" författaren. När Frank framhäver mammans litterära framgångar, avvisar Walt detta och hävdar bestämt att familjens enda "riktiga" författare är pappan.

Frank tränar tennis efter skolan och skulle gärna vilja bli tennisproffs, precis som hans tränare Ivan en gång var. Pappa Bernard är däremot inte lika förtjust i dessa planer. På sitt pojkrum övar Walt in en Pink Floyd-sång på gitarr för att senare spela upp den för sina imponerade föräldrar. Han säger att han har skrivit den själv och att han ska uppträda med sången på en föreställning i skolan.

En kväll bråkar föräldrarna och dagen därpå meddelar de barnen att de ska skiljas. Allting är redan planerat; de ska ha delad vårdnad om Walt och Frank, och Bernard har skaffat ett hus "på andra sidan parken" där killarna ska tillbringa halva veckan. Medan Frank blir förtvivlad anklagar Walt Joan för skilsmässan.

Bernard och killarna flyttar till det "nya" huset men Frank vantrivs. Walt stödjer emellertid till fullo sin pappa. Vid ett

senare tillfälle berättar Bernard för Walt att Joan för några år sedan hade en affär med en annan man. Walt blir rasande på sin mor och vill inte mer ha med henne att göra.

Walt börjar umgås med en tjej som han imponerar på med sina "falska" kunskaper i litteratur. När Frank och Bernard spelar pingis visar Frank upp samma heta temperament som Bernard visat på tennisplanen. De pratar åter om Franks framtid och Frank vidhåller att han vill bli tennisproffs. Pappan avråder honom bestämt och menar att det bara är sådana som inte läser böcker eller ser intressanta filmer som blir tennisproffs. Se bara på tennistränaren Ivan.

En av Bernards studenter, Lili, flyttar in i hans hus medan Franks vantrivsel bara ökar. Till slut rymmer han en kväll hem till Joan. Där är han emellertid inte välkommen då hon har sin nye man på besök – tennistränaren Ivan.

Frank uppför sig allt mer frustrerat, han dricker öl och onanerar i skolan och smetar sperma i biblioteket och på en tjejs skåp. Skolans rektor informerar Bernard och Joan om problemet och Bernard skyller på skilsmässan och Joan.

Walt vinner ett pris för sitt uppträdande med Pink Floyd-låten, men låtstölden avslöjas snart och Bernard och Joan kallas till skolan för samtal med läraren. Resultatet blir att Walt uppmanas besöka en psykolog. När Walt kommer hem från psykologen ertappar han Bernard som försöker få en motvillig Lili i säng. Walt flyr till Joan där han berättar att han tidigare gjort slut med sin tjej, men att han nu ångrar sig. Bernard dyker upp och han försöker få Joan att komma tillbaka till honom – men hon bara skrattar åt hans förslag. Samtidigt rymmer katten och i kaoset som uppstår faller Bernard ihop på gatan. Ambulans tillkallas och Bernard hamnar på sjukhus.

Walt besöker sin pappa som vill att Walt ska stanna hos honom men Walt känner sig illa till mods i pappans sällskap

och smiter iväg. Han springer till Naturhistoriska museet och blir stående framför en modell av en val som kämpar mot en jättebläckfisk.

En familj i uppbrott

Redan i filmens inledande scen ges signaler om att relationen mellan makarna Berkman är problematisk och hur barnen blir slagträn i deras krigföring. Positioneringarna tydliggörs på tennisplanen; Bernard och Walt mot Joan och Frank. Bernard styr på planen och tipsar Walt var han hittar mammans svagheter, "Sikta på hennes backhand" – ett mönster som kommer att upprepas utanför planen när han t ex avslöjar Joans otrohetsaffärer för Walt och får sonen att än mer vända sig bort från sin mamma.

Ett av filmens grundteman är uppbrottet, att komma till insikt och våga bryta sig loss. Joan tar beslutet att lämna sin man. Vi förstår att familjens liv tidigare helt har kretsat kring pappa Bernard och hans författarkarriär som nu emellertid passerat sitt bäst före-datum. När istället mamma Joan alltmot stiger fram som framgångsrik författare börjar Bernard inse att hans självklara plats som familjens centralpunkt ifrågasätts, medan Joan som under många år levt i skuggan av den självupptagne Bernard finner styrka att lämna honom. Pappa Bernard däremot vägrar inse sin egen skuld i dramat och nödvändigheten till förändring. Hans ovilja till förändring gör honom till filmens tragiske förlorare.

För barnen Frank och Walt blir föräldrarnas skilsmässa självklart en omvälvning. Att den yngre Frank är på väg att lämna barndomens naivitet för tonårens frustrerande sexuella uppvaknande – och burköl – gör inte saken enklare för honom. Han drar sig inåt mot sig själv men söker även stöd hos modern.

Walt är tonåringen som fumlar sig fram mot ett vuxenbli-

vande och föräldrauppbrott. När skilsmässan annonseras tar han direkt faderns parti och anklagar Joan för att de ska skiljas. Walt ser full av vördnad upp till sin far och följer utan eftertanke dennes råd vare sig det handlar om Kafka eller kvinnor. Walts låtstöld blir en naturlig följd av hans relation till kulturen filterad genom fadern, kultursnobben i vars trångsynta sinne alla som inte läser god litteratur eller ser intressant film är lågt stående "philistines". Så varför själv läsa en bok eller se en film när han lika gärna kan få alla korrekta åsikter serverade av pappan? Varför odsla tid på att skriva en sång som redan finns tillgänglig – men som han naturligtvis skulle kunna ha skrivit själv, som han förklarar för psykologen. När Walt så småningom börjar genomsåda sin pappa blir hans besvikelse och frustration därför så mycket större. Walt inser att det trots allt är bättre att följa sin egen vilja, exempelvis vad gäller förhållandet till sin flickvän. Pink Floyds sång "Hey You" med rader som "Hey you. Out there in the cold, getting lonley getting old, can you here me?" blir i sammanhanget också ett uttryck för Walts längtan efter kontakt i en familj där kommunikation och värme satts på undantag.

Walt berättar för psykologen hur han som barn tillsammans med mamma Joan besökte Naturhistoriska museet där han blev skrämmd av en modell föreställande en gigantisk val som kämpar mot en jättebläckfisk men hur mamma fanns där som tröst. I filmens avslutande scener lämnar Walt sin missunsamme far på sjukhuset – till en nog så symboliskt laddad inklippsbild på Walts hand som glider ut Bernards grepp – för att åter besöka museet med valen och bläckfisken. Walt har vuxit upp, han vågar trotsa pappan och möta sin barndoms rädslor. Man kan även tolka besöket på museet som att han har funnit modet att konfrontera föräldrarnas kamp i ett havererat förhållande och hitta sin egen röst.

- Diskutera vad som händer i slutscenen när Walt lämnar sin pappa på sjukhuset. Vad symboliserar valen och bläckfisken för Walt?
- Hur resonerar Walt när han gör Pink Floyd-låten till sin egen?
- Walt och Frank reagerar olika på skilsmässan. Beskriv deras reaktioner. Filmen har ett öppet slut med Walt ensam på det naturhistoriska museet. Vad kommer att hända med Walt och Frank?
- Hur tycker ni att Bernard och Joan är som föräldrar? Hur ska en bra förälder vara? Hur definierar ni en familj?

Oväntade vändningar

The Squid and the Whale är regisserad av amerikanen Noah Baumbach och är baserad på hans egen uppväxt som tonåring i 80-talets Brooklyn. Filmen är lågmält men effektivt berättad med fokus på dramat och karaktärerna utan tekniska åthävor.

Trots allvarliga teman som skilsmässa och svek är filmen berättad med underfundig svart humor. Det kan handla om att katten plötsligt får all uppmärksamhet när det är som mest tragiskt, det inrutade veckoschemat med mammas respektive pappas dagar som ständigt ställer till trubbel, hur mamman i en absurd scen gömmer böcker under Franks säng för att Bernard inte ska ta dem när han flyttar, etc. Dialogens balans mellan det vardagliga och det absurt stiliserade för-

stärker även komiken – och samtidigt tragiken. En komisk ordväxling mellan Frank och Bernard om en Ilie Nastase-affisch bär samtidigt väldigt mycket av Franks sorgsna vilshenhet i sitt nya hem.

Komiken i filmen bygger mycket på överraskande detaljer och igenkänning. Vi människor är ju inte så rationella eller stereotypa som karaktärer på film ofta gestaltas. I *The Squid and the Whale* framträder däremot personer som inte alltid beter sig rationellt och förnuftigt – de kan pendla mellan att vara å ena sidan ömsinta och å andra sidan själviska och oersonliga – med andra ord mänskliga. Exempelvis säger Frank vid ett tillfälle lugnt och sakligt till sin mamma att hon är ful, eller när mamma Joan i ett utbrott mot Walt skriker "You're being a shit, Walt!".

Likaså slutar inte *The Squid and the Whale* enligt klassiskt Hollywood-manér med en lycklig upplösning och en enad familj. Familjen är av tradition närmast helig i Hollywood och de värden som den bär med sig omhuldas starkt. I *The Squid and the Whale* finns ingen lycklig familj i traditionell mening. Familjen är i kris och när filmen är slut är den mer splittrad än någonsin. Karaktärerna står inför hårda prov och vi lämnas med obesvarade frågor om deras framtid, även om vi får tillfredsställelse i Walts fadersuppror och Joans uppbrott från ett kvävande äktenskap.

- Kan man se *The Squid and the Whale* som en komedi? Välj en scen som ni tyckte var rolig och fundera på varför? Vad fyller humorn för roll i en film som denna som egentligen handlar om en problematisk familjesituation? Vad är roligt på film?
- Diskutera hur filmen är berättad och hur karaktärerna är skildrade. Är det annorlunda mot andra filmer ni sett? Vad var i så fall annorlunda?

Produktionsuppgifter

USA 2005

Producent: Wes Anderson, Peter Newman, mfl

Manus & regi: Noah Baumbach

Foto: Robert D Yeoman

Klipp: Tim Streeto

Scenografi: Anne Ross

Musik: Britta Phillips & Dean Wareham

I rollerna

Bernard – Jeff Daniels

Joan – Laura Linney

Walt – Jesse Eisenberg

Frank – Owen Kline

Lili – Anna Paquin

Ivan – William Baldwin

Tekniska uppgifter

Längd: 81 minuter

Format: Vidfilm

Ljud: Dolby Digital

Censur: Barntillåten

Svensk premiär: 7 juli 2006.

Distribution

Triangelfilm Birger Jarlsgatan 41 A 111 45 Stockholm Tel 08-440 14 50, fax 08-20 09 90 info@triangelfilm.se www.triangelfilm.se